

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII

Tom XXI – 2017 | INSTYTUT HISTORII NAUKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk
Zespół Historii Kartografii

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XXI – 2017

FROM THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
Volume XXI – 2017

Opracowanie redakcyjne
Beata Konopska, Waldemar Spallek, Grzegorz Strauchold

Współpraca redakcyjna
Jerzy Ostrowski, Paweł E. Weszpiński

Recenzent
dr hab. Radosław Skrycki, prof. US

Tłumaczenie przedmowy i części streszczeń na język angielski
Wordlink Usługi Językowe Sp.z o.o.
Tłumaczenie części streszczeń – autorzy

Opracowanie typograficzne
Signum CM Cezary Mazur

Wydawnictwa IHN PAN
Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa
e-mail: ihn@ihnpaw.waw.pl

© by: IHN PAN

ISSN: 0138-0850

ISBN: 978-83-86062-39-3

Druk ukończono w październiku 2017

SPIS TREŚCI

<i>Beata Konopska, Waldemar Spallek, Grzegorz Strauchold</i> Wprowadzenie	9
---	----------

*

<i>Adam Bartnik, Dorota Bartnik</i> Rozmieszczenie młynów wodnych na obszarze Łodzi w świetle wykorzystanych historycznych źródeł kartograficznych	11
--	-----------

<i>Wojciech Mielewczyk</i> Zmiany przestrzeni wsi w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku na przykładzie wybranych map ze zbiorów Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie	41
---	-----------

<i>Rafał Eysymontt</i> Plan historyczny jako narzędzie rekonstrukcji przestrzeni miejskiej. Przykład wykorzystania treści dawnych planów miast Dolnego Śląska	59
---	-----------

<i>Kamil Nieścioruk, Małgorzata Sosik</i> Kartograficzny obraz badań zabudowy historycznej miasta, inventaryzacji zniszczeń oraz odbudowy Kazimierza Dolnego na mapach z archiwum Karola Sicińskiego	79
--	-----------

<i>Waldemar Spallek, Małgorzata Wieczorek</i> Zabezpieczenia przeciwpowodziowe we wrocławskim węźle wodnym w XIX i pierwszej połowie XX wieku na podstawie niemieckiej mapy topograficznej 1:25 000 (Messtischblaetter)	97
---	-----------

**

<i>Lucyna Szaniawska</i> Mapa dokumentem rosyjskiej kolonizacji Syberii do połowy XVIII wieku	121
---	------------

<i>Anna Osowska, Dariusz Przybytek</i> Jak mapy Eugeniusza Romera w atlasie z 1916 roku przekonały uczestników konferencji pokojowej w Paryżu o istnieniu Polski – spojrzenie historyczno-metodyczne	145
--	------------

Waldemar Spallek

- Obraz bieżących wydarzeń politycznych w latach 1934–1939
w 12 (i 13) wydaniu *Małego atlasu geograficznego*
oraz drugim wydaniu *Powszechnego atlasu geograficznego*
Eugeniusza Romera 161**

Dorota Borowicz

- Dawne mapy przedmiotem manipulacji i narzędziem propagandy ... 183**

Dariusz Gierczak

- Autoprezentacja na mapach. Przykład z Bytomia w okresie
Republiki Weimarskiej 203**

Teresa Bogacz

- Treści kulturowe w polskich publikacjach z zakresu
historii kartografii z lat 1975–2015. Wybrane aspekty 213**

Zbiory kartograficzne

Anna Małka, Wojciech Jegliński, Justyna Relisko-Rybak

- Pruskie mapy geologiczne z obszaru północnej Polski
w archiwach Państwowego Instytutu Geologicznego
oraz ich współczesne zastosowanie w geologii 235**

Aneta Falk, Aleksandra Losik-Sidorska

- Zbiory kartograficzne w służbie Działyńskich i Zamoyskich 255**

Kazimierz Kozica

- Friedrich Bernhard Werner i Georg Balthasar Probst – twórcy
serii 16 widoków Wrocławia z drugiej połowy XVIII wieku 279**

Miscellanea

Marta Kuźma

- Wpływ opracowań źródłowych na wiarygodność
wojskowych map historycznych 303**

CONTENTS

Beata Konopska, Waldemar Spallek, Grzegorz Strauchold

Introduction 9

*

Adam Bartnik, Dorota Bartnik

**The localization of the water mills in the city of Lodz area
as an example of application of the historic cartographic sources 11**

Wojciech Mielewczyk

**Changes the villages space in the second half of the nineteenth
and early twentieth centuries on selected maps
from the National Museum of Agriculture
and Agricultural-Food Industry in Szreniawa 41**

Rafał Eysymontt

**Historical plan as a tool for the reconstruction of urban space.
An example of using the contents of old plans
of Lower Silesian cities 59**

Kamil Nieścioruk, Małgorzata Sosik

**The cartographic image of research on historical cityscape,
cataloguing the war losses and reconstruction of Kazimierz Dolny
on maps from the archive of Karol Siciński 79**

Waldemar Spallek, Małgorzata Wieczorek

**Flood defences in the Wroclaw floodway system in nineteenth
century and first half of the twentieth century according
to the German topographical map 1:25,000 (Messtischblaetter) 97**

**

Lucyna Szaniawska

**A map as a document of Russian colonization
of Siberia until the mid-18th century 121**

Anna Osowska, Dariusz Przybytek

**How do the Eugeniusz Romer's maps convinced
the world about the existence of Poland – a historical
and methodical brief outline 145**

Waldemar Spallek

- Maps in 12 (and 13) edition of *Mały atlas geograficzny*
and the second edition of *Powszechny atlas geograficzny*
by Eugeniusz Romer as illustration of current political events
in 1934–1939 161**

Dorota Borowicz

- Old maps as a subject to manipulation and propaganda tool 183**

Dariusz Gierczak

- Self-presentation in maps. An example of Beuthen (Bytom)
in the Weimar Republic 203**

Teresa Bogacz

- Cultural content in Polish publications on the history
of cartography from the years 1975–2015. Selected aspects 213**

Zbiory kartograficzne

Anna Małka, Wojciech Jegliński, Justyna Relisko-Rybak

- Prussian geological maps of Northern Poland in the archives
of the Polish Geological Institute and their current application
in geology 235**

Aneta Falk, Aleksandra Losik-Sidorska

- Cartographic in Library of family Działyński and Zamoyski
in Kórnik 255**

Kazimierz Kozica

- Friedrich Bernhard Werner and Georg Balthasar Probst
– authors of the set of 16 views of Wrocław
from the 2nd half of the 18th century 279**

Miscellanea

Marta Kuźma

- Influence of historical source on the reliability of military
historical maps 303**

Wprowadzenie

Tom XXI „Z Dziejów Kartografii” jest poświęcony mapie jako jednej z form zapisu zdarzeń przestrzennych. Tak szerokie sformułowanie tematu było próbą otwarcia tematyki historii kartografii na nowe obszary badawcze.

W niniejszym tomie zamieszczone zostały artykuły dotyczące dwóch aspektów dawnych map jako dokumentów, obrazujących przestrzeń geograficzną w przeszłości. Pierwsza grupa artykułów traktuje mapę jako zapis stanu i zmian w infrastrukturze przestrzennej. Autorzy artykułów w tej części tomu zwrócili uwagę na rolę dawnych map (w tym planów) w ogólnej ocenie zmian, zachodzących w przestrzeni miejskiej i wiejskiej. Akcent położyli na wybrane elementy infrastruktury osiedli, jakimi są drogi i układ zabudowy, zwłaszcza w procesie odtwarzania form miasta historycznego. Do szczegółowych zagadnień należy zaliczyć analizę przydatności map jednego twórcy – Karola Sicińskiego w procesie odbudowy Kazimierza Dolnego.

Przedmiotem zainteresowania w tej grupie artykułów była również rola dawnych map w odtwarzaniu zjawisk gospodarczych i rozwoju związanej z nimi infrastruktury technicznej. Poruszona została tematyka młynów wodnych oraz regulacji dróg wodnych i infrastruktury przeciwpowodziowej na przykładzie wrocławskiego węzła wodnego. Autorzy artykułów w swoich badaniach wykorzystywali przede wszystkim źródła kartograficzne wielkoskalowe od renesansu po XX wiek.

Druga grupa tematyczna tekstów traktuje mapę jako zapis wydarzeń i kształtowania opinii. Autorów interesowało podejście do mapy jako formy komunikacji społecznej. Przedmiotem ich rozważań była rola mapy w procesach politycznych o zasięgu lokalnym, ogólnokrajowym i międzynarodowym. Opisane zostały przykłady wykorzystania map jako narzędzi propagandy, które dotyczyły przede wszystkim okresu międzywojennego. Ponadto poruszono problematykę map jako dokumentów ilustrujących bieżące wydarzenia polityczne lub powstające w reakcji na nie, jak na przykład mapy nowych ziem zajętych przez Rosję do końca XVIII wieku.

Ostatnie dwie części tomu XXI tworzą działy dotyczące zbiorów kartograficznych i *Miscellanea*. W omówieniach zamieszczonych w dziale *Zbiory kartograficzne* znalazła się tym razem tematyka rzadko podejmowana – analiza map geologicznych. Ponadto zamieszczony został artykuł odsłaniający okoliczności powstania zasobu kartograficznego Biblioteki Kórnickiej i szczegółowa analiza serii widoków Wrocławia z XVIII wieku.

Introduction

Volume XXI of the “From the History of Cartography” is devoted to the map as a way of recording spatial events. The broad wording of the subject is an attempt to open up the topic of cartography to new areas of research.

This volume contains articles on two aspects of ancient maps as documents representing geographical space in the past. The first group of articles treats the map as a record of the state of, and changes in, spatial infrastructure. The authors of the articles in this part of the annual draw attention to the role of old maps (including plans) in the overall assessment of the changes taking place in urban and rural spaces. The emphasis is placed on selected elements of the infrastructure of settlements, such as roads and building layout, in the process of reconstructing the form of historical cities in particular. Specific issues include the analysis of the usefulness of maps with a single creator, Karol Siciński, in the process of reconstructing Kazimierz Dolny.

Another subject of interest in this group of articles is the role of old maps in the reproduction of economic phenomena and the development of the related technical infrastructure. The topic of water mills and the regulation of waterways and flood infrastructure is discussed, based on the example of the Wrocław water junction. In their research, the authors of these articles primarily use large-scale cartographic sources dating from the Renaissance up to the 20th century.

The second thematic group of texts treats the map as a record of events and opinion shaping. These authors are interested in approaches to the map as a form of social communication. Their focus is on the role of maps in local, national, and international political processes. Examples are described of the usage of maps as propaganda tools, referring mostly to the interwar period. In addition, there is a discussion of the issue of maps as documents illustrating current political events, or being created in reaction to these events, such as the maps of the new territories occupied by Russia up to the end of the 18th century.

The last two parts of the volume consist of sections on cartographic collections and *Miscellanea*. The discussions in the Cartographic Collections section include a topic that rarely comes up – geological map analysis. There is also an article revealing the circumstances surrounding the creation of the cartographic resources of the Kórnik Library and a detailed analysis of a series of views of Wrocław from the 18th century.

Beata Konopska, Waldemar Spallek, Grzegorz Strauchold